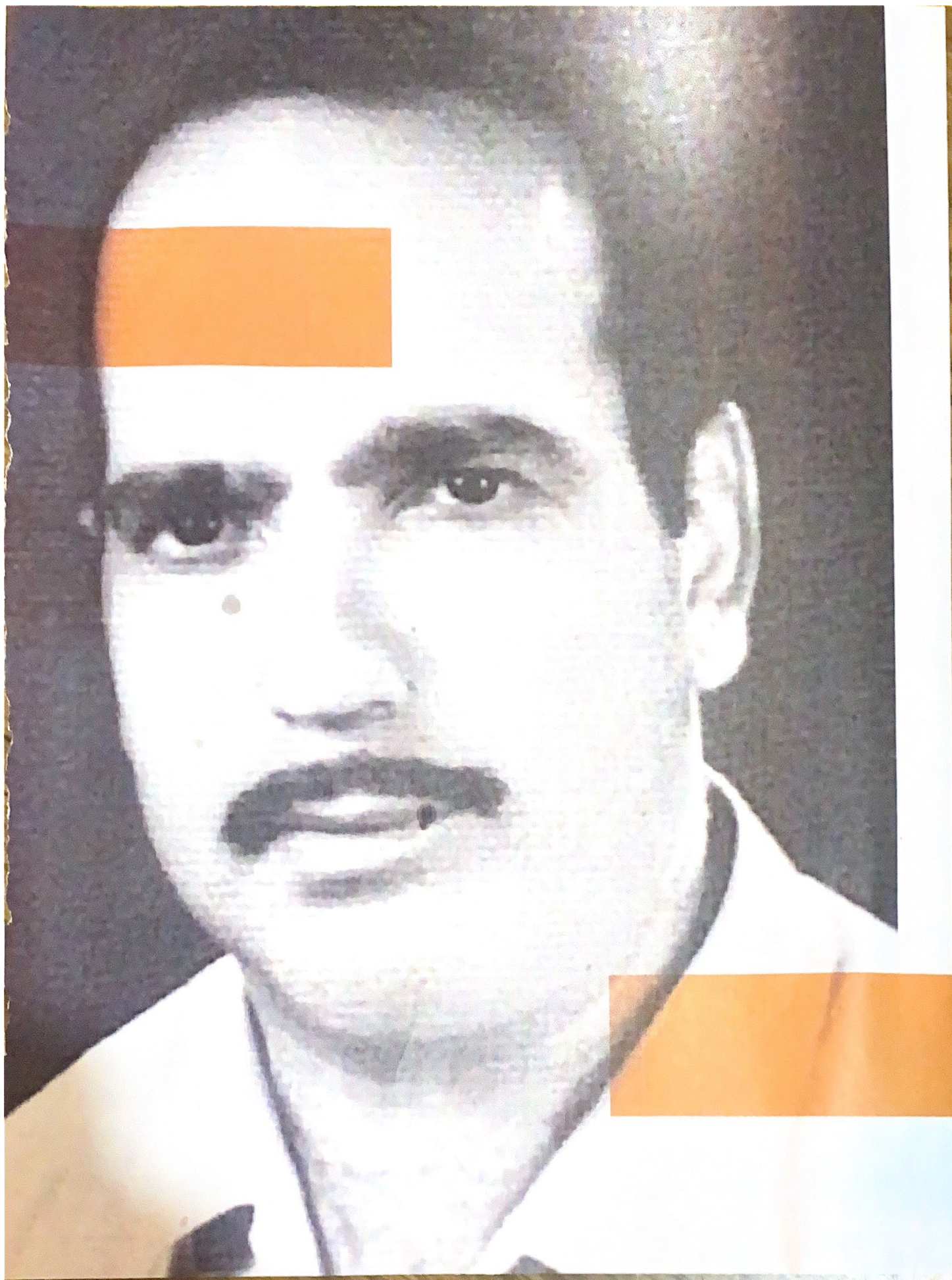

האיש שחזי ומת בסוד

כמו אלי כהן, ברוך
מזרחי היה מרגל
מסתערב במדינת אויב
— התפקיד המסוכן
ביותר שיכול לקבל
איש מודיעין ישראלי.
עד היום איש לא שמע
את סיפור גבורתו
יוסי מלמן

ברוך מזרחי דחה כל הצעה
לקבל עיטור גבורה או צל"ש

שימוש במכשירי רדיו ומורס לשידור וקליטת הודעות מוצפנות, יכולת להסתיר ציוד חיוני למבצעים בשטח, וכישרון לעבור ביקורת גבולות בלי לעורר חשד.

ב-1961, עם סיום הכשרתו, לקח על עצמו מורח את התפקיד המסוכן ביותר שיכול לקבל איש מודיעין ישראלי – לוחם במדינת יעד. להקפיד על מידור מוחלט, לוחם במדינת יעד אינו מוכר לשאר עובדי המוסד ואינו בא עמם במגע, למעט קבוצה מצומצמת של מפקדיו ומפ"עיליו. הלוחם אף מקבל כינוי שרק דרכו ניתן לתקשר עמו.

בעולם המבצעים המיוחדים יש שני סוגי מדינות: מדינת יעד – שאלה חודרים למשימה – ומדינת בסיס, שבה מבססים את סיפור הכינוי. ביסוס הסיפור חשוב מאוד במקרה שבו הלוחם נעצר, כדי שיוכל לאשש ולאמת את פרטי הדמות שהוא מגלם.

כדי לבסס סיפור כיסוי, נשלח מורח בתחילה לאירופה ולאחר מכן לארגנטינה, שהיתה יעד מועדף לביסוס סיפורי כיסוי בשנות ה-50 וה-60. בזמן שהותו בארגנטינה טווה קשרים שנוע"דו לסייע לו למשימה העיקרית שלשמה גויס – לחזור לסוריה.

מבחינה זו, משימתו של מורח מוכירה מאוד את פועלו של אלי כהן. גם כהן גויס והוכשר ב"חידה 188 של יריב, נשלח לארגנטינה כדי לבסס כיסוי של איש עסקים אמרי, ואז הוחזר לדמשק בינואר 1962, שם רקם קשרים אישיים עם ההנהגה המדינית והצבאית וזכה להצלחה רבה. למעשה, כהן ומורח חיו ופעלו בסוריה במקביל בלי שידעו זה על זה.

מורח הגיע לסוריה כשנה וחצי לאחר כהן. אז, בהנחיית ראש המוסד החדש מאיר עמית, יחידה 188 כבר עברה מאמ"ן והפכה ל"קיסריה", יחידת המבצעים המרכזית של המוסד, ששלחה והפעילה סוכנים במדינות יעד.

משימתו הראשונה, כפי שמגדיר זאת מסמך של המוסד, היתה לבסס תשתית איסוף בעיר חלב שבצפון המדינה, תחת כיסוי של בית ספר לשפות. במילים אחרות, תפקידו היה לגייס סוכנים וסייענים שבאמצעותם יוכל להשיג ידיעות שיועברו למטה המוסד בתל אביב, ויסייעו ל"יש" ראל להבין טוב יותר את המתרחש בסוריה מבחינה מדינית, צבאית וכלכלית.

סוכנויות נסיעות, חברות תעופה, חברות מס"חיות ובתי ספר לשפות זרות נחשבו משמעותיים לבניית תשתיות ריגול. בינוי 1963 הגיע מורח בטיסה מאירופה לדמשק, לכאורה כנציג של חברה אירופית ללימוד שפות זרות, שהסמ"כ בה אותו להקים שלוחה מקומית בחלב.

כדי לקבל רישיון לפתיחת בית הספר, נדרש מורח להיפגש עם נציגים של משרדי ממשלה שונים ונאלץ לעבור תחקירים ותשאולים

בפקולטה למסחר של אוניברסיטת קהיה. כמו רבים מבני המשפחות היהודיות האמידות והמ"שכילות בקהיר ואלכסנדריה, חי מורח בין שני עולמות – המזרח והמערב. הוא שלט בערבית, אנגלית, צרפתית, ספרדית, איטלקית ועברית והפך למורה לשפות ולהיסטוריה בבית הספר של העדה הקופטית.

ב-1956, בעקבות מבצע סיני, גורשו ממצרים 25 אלף יהודים. עם המגורשים שעלו לישראל נמנו ברוך מורח ואלי כהן. אף שלא הכירו זה את זה, הם מצאו את עצמם עולים על מסלול חיים דומה. מורח התגייס למשטרת ישראל

הם היו חברגלים המסתערים של המוסד; לוחמים שנועדו במדינות ערביות, התחנכו והת"ערו בהן, שידעו ערבית על גביה, שהכירו את מנהגי המולדת שממנה הגירו, תחת והיות בדירות, הם נשלחו למדינות אויב במזרח התיכון כדי לשמש עיניים ואוזניים עבור המודיעין הישראלי, חושיהם קשובים לשיח, לצלילים, לטע"מים ולתרבויות המקומיות. בלשון המקצועית של המוסד הם הוגדרו "לוחמים במדינות יעד".

אלי כהן היה המוכר שבהם. ברוך מורח היה אחד האחרונים שבהם. במשך עשור נשלח מורח כלוחם למשימות מיוחדות ברחבי המזרח התי-

מורח בייראן באחת ממשימותיו נעצר, נחקר ועונה קשות

ושיירת בה כשלוש שנים. במהלך שירותו, הת"וודע באמצעות מכרים משותפים ליחידה 188 של אמ"ן. היחידה, שבראשה עמד יוסף יריב, עסקה באיתור גיוס והכשרה של לוחמים לפע"לות במדינות ערביות מעבר לקווי האויב.

מורח הציע את עצמו. מציעו, כפי שהעידו מי שהכירו אותו אז, נבעו מצינונות, מתוך הו"דהות עם מדינת ישראל ורצון לתרום לביטחונה. לאחר בחינה מדוקדקת הורה יריב להתחיל בתהליך גיוס. מדריכו לימדו אותו את רוי הפ"עילות החשאית: מלאכת המעקב, ויהיו עוקבים וניעורים, בניית סיפור כיסוי וכניסה לפרטי פר"טים לדמות שיגלם, כתיבה מוצפנת בדיו סתרים,

כון, נכנס ויוצא ממדינות אויב כמו בן בית, לר"כש ופושט והויות. פעם היה ג'מיל יונס ופעם אחמד אל סאבח. בסוריה, בלבנון, בתימן, וגם באיראן, בדרום אמריקה ובאירופה. הקריירה המרשימה שלו, שהתאפיינה בקור רוח, תעוזה, אומץ לב ודבקות במשימה, נקטעה באיבה. כא"חת ממשימותיו הוא נעצר, נחקר עונה קשות והועמד לדין, כשגור דין מוות מרחף על ראשו.

"ברוך מורח היה אחד הטובים, המוכשרים והצנועים שבהם", סיפר המוסף "הארץ" איש מו"סד כביר, מ"קיסריה", אגף המבצעים של המוסד, שביקש ששמו לא יוזכר. "הוא היה לוחם חכם ומאוד ממושמע שסיפק את הסחורה". הצניעות שאיפיינה את מורח כל חייו מנעה ממנו ומבני משפחתו לספר על קורותיו. "הוא שייך לדור שחונך לשתוק, ולהצניע לכת, ולא להביט אחו"רה בנוסטלגיה או בועם", הוסיף איש מבצעים אחר שהכירו. סיפורו הדרמטי, רצוף ההקרבה והסבל האיש, מסופר כאן לראשונה בפרוטרוט.

ברוך מורח, בנם של זקי ורגינה, נולד בקהיר ב-1926. ב-1948 סיים את לימודיו

מורח נשלח לסוריה כנציג של בית ספר אירופי ללימוד שפות, ופעל במקביל לאלי כהן בלי שהשניים ידעו זה על זה. המבצע,

שבמסגרתו גייס סוכנים מקומיים, הופסק בפתאומיות עם חשיפתו של כהן. במוסד נשמו אז לרווחה כשמורח שב לישראל

סלאמה, מראשי ארגון "ספטמבר השחור", בחברת שני פעילים נוספים. סלאמה היה חברו של ערפאת, שאף מינה אותו למפקד כוח 17 – יחידת האבטחה האישית שלו שמילאה גם משימות של מבצעים מיוחדים.

סלאמה, שהיה מהאחראים לטבח הספורי-טאים הישראליים במינכן כמה חודשים לאחר מכן, הפך למבוקש מרכזי בבנק המטרות של ישראל. כחלק מהניסיון להתנקש בו, יצא המוסד למבצע כושל בלילה האמר שבנוווגיה. שם, בשל טעות בזהו, נרצח מלצר מרוקאי בשם אחמד בושיק, שלא היה לו שום קשר לאש"ף או לטרור.

רק שש שנים לאחר מכן הצליחו הררי ואנשי "קיסריה" להתנקש בסלאמה באמצעות מכונת תופת בביירות. כחלק מהכנות למבצע, הוכן תיק מיוחד על סלאמה שבו הופיעה גם התמונה שציי

לם בתימן מורחי. מורחי שהה בתימן כמה שבועות, ובין השאר

מורחי, לאתר את החשוד. התברר ששמו קיית וכי בבעלותו בית דפוס. לפי מסמך של המוסד, מורחי ביצע מעקבים במשך חודשים "ואף הקים קשר עם החשוד, אולם לבסוף התברר כי אין המדובר במילר ומורחי שב ארצה". ב-2013 פורסם מחקר של היסטוריון גרמני שטען כי מילר מת עוד לפני סיום מלחמת העולם השנייה ונקבר בבית הקברות היהודי הישן בברלין.

כשנה לאחר מכן פרצה מלחמת ששת הימים, ומורחי וחבריו מצאו עצמם שוב יוצאים למרדף. הפעם היעד היה ראש אש"ף יאסר ערפאת, שני טל יחד עם אנשיו את דגל המאבק בישראל. מורחי נשלח למשימות איסוף מידע על אנשי אש"ף בכמה מדינות באירופה, שבמסגרתן הגיע עם עוד לוחם ממדינה ערבית נוספת. מורחי שהה במדינה במשך חודשים לצורך מבצע מיוחד, שלבסוף בוטל. כתקופת פעילותו באירופה מורחי חי התחתון ובמרוצת הזמן נולדו לו ולאשתו שלושה ילדים. כמקובל באותם ימים, מורחי לא שיתף את בני משפחתו בעיסוקו האמיתי.

ב-11 ביוני 1971 הצליחו מחבלים של ארגון החזית העממית לשחרור פלסטין לפגוע במכלית ישראלית שהפליגה ליד חופי תימן. המכלית, "קוראל סי", שהיתה בבעלות חברת אליים היש ראלית ונשאה דגל נוחות ליברי, הובילה 68 אלף טונות של נפט גולמי מאיראן לאילת. ארבעת המחבלים ירדו בסירת מירון מספינת דיג סמוכה וירו עשר פצצות RPG לעבר המכלית. האש שפרצה על כלי השיט כובתה בזכות תור שיטתו של רב החובל היווני מרקוס מוסקוס.

בעקבות ההתקפה, קבע השב"כ תורת אבטחה לספינות המפלגות לישראל. על סיפונות הוצבו מאבטחים חמושים ולוחמי שיטת 13 וספינות טילים של חיל הים התלוו להפלגות באזור סכנה. במקביל, תיגבר המוסד את מאמצי איסוף המודיעין בקרב אפריקה ותימן – נתיבי השיט לאילת שנתורו גם כיום בעלי חשיבות אסטרטגית לישראל.

מורחי שוב נקרא אל הדגל ונשלח לתימן כדי לאסוף מידע על משרדי אש"ף בעיר הנמל עדן שבדרום המדינה, ועל פעילי הארגון, שנתנו מתי מיכה של השלטונות. בישראל חששו שאש"ף ימשיך לנסות לפגוע בספינות ששטות לאילת, ובעיקר במכליות הנפט.

סיפור הכיסוי של מורחי הפעם היה של אחמד אל סבאח – סוחר מרוקאי שמוכר צעצועים ובגדים, עובר מבית ומתדפק על הדלתות. מורחי החל בהכנות במדינת כסיס באירופה, אחר כך עבר לניירובי ומשם טס לתימן.

כשהגיע לעדן, החל מורחי לבסס את מעמדו כסוחר. הוא צויד במכשיר חירום למקרה של מצוקה, אך התקשורת עמו נעשתה באמצעות מברקים, שנוסחו בקודים מוצפנים ונשלחו לתא דואר באירופה.

לאחר כמה חודשים שב מורחי לישראל דרך אפריקה, כביכול כדי לחדש את קשרי המסחר שלו. בישראל תושאל בידי מפעיליו ומפקד היחידה דאד מייק הררי ותודרך לשם המשך הניסיון. את יתרת הזמן הוא ניצל למפגשים עם אשתו, ילדיו ובני משפחתו.

באפריל 1972 שב לעדן. הפעם המסע עתיד להפוך להרה אסון. מורחי הסתובב ליד משרדי אש"ף בעיר וצילם אותו ואת פעיליו. באחת התמונות החשובות שהצליח לצלם נראה עלי חסן

חודרניים של המודיעין המסכל הסורי, שהיה ידוע באופיו החשדני. אנשי המודיעין המקומיים ביקשו לתהות על עברו של מורחי וחישפו סתירות בהסבריו. מורחי עבר את החקירות בהצלחה, והמודיעין הסורי אישר לו להוציא את הרישיון. בצילום הרישיון שקיבל מופיע "אדון ג'מאל יונס", השם שבו השתמש מורחי. לאחר קבלת הרישיון חזר מורחי לאירופה, נפגש עם מפעילי וקיבל ממנו הוראות חדשות ומכשיר קשר מוצפן. בשבוע החל להפעיל את בית ספר בחלב, ובמשך שנה היה על הקו בגיחות בין סוריה לאירופה.

אבל המבצע הופסק בפתאומיות. ב-24 בנואר 1965 הודיעה ממשלת סוריה על חשיפתו של אלי כהן, שנעצר כמה ימים קודם לכן. במוסד הורו למורחי להשמיד מיד את כל הציוד שהיה ברשותו ולצאת לאלתר מסוריה. זה לקח כעשרה ימים. כשהגיע מורחי למטה "קיסריה" בתל אביב, הכל נשמו לרווחה. אבל הטראומה של הוצאתו להורג של כהן, שאליה התלווה גם מעצרו של וולפגנג לוצ, מרגל ממוצא גרמני שפעל בשליחות המוסד במצרים, אילצה את המוסד לשנות את שיטת הפעלתם של לוחמים בארצות היעד.

לא חלף זמן רב ומורחי נקרא למשימה חדשה. בליל 1 בינואר 1965 חדרו שלושה אנשי פת"ח מירדן לעבר מתקן בנתיב המוביל הארצי. הם הניחו מטען נפץ שהתגלה על ידי סיור משמר הגבול ולא התפוצץ. בדרכה חזרה, נתקלה החוליה בחיילים ירדנים, שפתחו עליהם באש. שניים מאנשי הפת"ח נהרגו והשלישי הצליח לברוח. למרות כישלון הפעולה, קרנה של התנועה עלתה ברחבי העולם הערבי והתאריך נקבע כיום הקמת הפת"ח.

הפעולה תפסה את ישראל בהפתעה. באמ"ן ובמוסד ידעו מעט מאוד על הפת"ח, שהחל להתאם תאים חשאיים בסוריה, ירדן ולבנון. תחת זהות חדשה, נשלח מורחי ללבנון ושהה בה כחודש ימים, שבהם סיפק מידע חשוב על פעילי הפת"ח ותשתיותיו. אך בשל שיטותיו סביב מש"ר הפת"ח, נעצר מורחי בשדה התעופה טרם יציאתו מהמדינה ונחשב בחשד לריגול. הוא עמד איתן בחקירה ממושכת, והצליח לבסס את סירור הכיסוי ולשכנע את חוקריו בכנותו. לאחר ארבעה ימים, החוקרים התנצלו בפניו ושיחררו אותו.

למרות ההצלחה והפיתוי להשתמש בו למשימות מיוחדות נוספות, במוסד החליטו שבינתיים לא רצו לסכנו בגיחה נוספת למדינת יעד מורחית-תיכונת. במקום זאת, ב-1966 נשלח מורחי ליעד פחות מסוכן: דרום אמריקה. שם היה עליו למצוא את מפקד הגסטפו, היינריך מילר, שהשתתף בוועידת וואנו, שהחליטה על "הפתרון הסופי". מילר היה אחד מעשרה בכירים נאצים שאחריהם חיפש המוסד בתקופה זו, כמטרה להענישם – בהעמדה לדין או בחיסול.

במאי 1965 התייצבו שני צעירים לא יהודים מפנמה בפני שגריר ישראל במדינה וטענו כי ראו את תמונתו של מילר בעיתון. הם היו משוכנעים שמדובר באדם שפגשו שעסק במכירת ציוד משרדי.

"קיסריה" שלחה כמה אנשי מבצעים, ובהם

אלי כהן מסלול חייו דומה

הגיע גם לנמל חודידה, שהיה חשד כי הוא גם בסיס היציאה של אנשי אש"ף לפעילות נגד ישראל. מורחי עידכן את מפעיליו כי הוא בדרכו לציאה מהיעד, כדי לשוב לישראל. אלא שזמן קצר לאחר מכן הוא נעצר. לפי מסמכי המוסד, מורחי הספיק לשדר אות מצוקה, שבו כתב "איי-נני יכול לבוא, עשו מצדכם כמיטב יכולתכם", ואז נותק עמו הקשר.

במשימתו האחרונה נשלח מזרחי לתימן כדי לאסוף מידע על פעילות אש"ף. סיפור הכיסוי הפעם היה של סוחר מרוקאי שמוכר צעצועים ובגדים. כשעמד לשוב לישראל, נעצר. הוא הספיק לשדר אות מצוקה, שבו כתב "אינני יכול לבוא, עשו מצדכם כמיטב יכולתכם", ואז נותק עמו הקשר

שירותיו של עורך דין ישראלי שפנה לעמיתים צרפתיים, שהסכימו לייצג אותו. באמצעותם ובאמצעות גורמים נוספים, העבירה ישראל אימים מרומים לתימן כי אם יימשכו העינויים ואם מו"ר רחי יוצא להורג, תנקוט ישראל פעולות בלתי-שגריות ותמצא דרך להעניש את האחראים על כך.

אבל מי שסייע יותר מכל להצלתו של מזרחי היה ד"ר אשרף מרואן, יועצו של נשיא מצרים אנואר סאדאת, האיש שפעל כסוכן של המוסד תחת הכינוי "מלאך", וסיפק לישראל את ההתראה ערב מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973.

ראש המוסד צבי זמיר ביקש ממרואן שידאג להעביר את מזרחי מתימן למצרים, בתואנה ששם נולד ושהיה אורח המדינה. מרואן הפעיל את קשריו ומזרחי אכן גורש מתימן ונשלח לכ"א טורה בקהיר. גם שם הוא עמד לדין באשמת ריגול וגם שם הוא עבר חקירות קשות שכללו עינויים. אבל למרות הייסורים, רוחו לא נשברה. ההודמנות להחזירו ארצה הגיעה עם הסכמי הפסקת האש לאחר מלחמת יום כיפור, בזכות דרישתו של ראש המוסד צבי זמיר. מזרחי אמנם לא שוחרר בעסקת חילופי השבויים בנובמבר 1973, אך במרץ 1974, כמסגרת הסכם חשאי נפרד, הוא הושב לישראל. תמורתו שיחררה ישראל שני ערבים ישראליים שהופעלו בידי המורדין המצרי וריצו עונשי מאסר בכלא ישראלי ו-65 פלסטינים תושבי עזה והגדה שנאשמו ב"פעולות חתרניות וריגול".

כששב לישראל, הביע פליאה בפני הררי. "איך זה שלא ידעתם שתפרוץ מלחמה?" תהה. "אפילו אני, בדעת, הכנתי את זה משיחות עם הסוחרים ומהנהגותם".

לאחר פרישתו החל מזרחי לעבוד בחברת כור ובכוח אישיותו שיקם את חייו. במקביל, במשך שנים הדריך לוחמים של המוסד וחיללים מיחידות מיוחדות של צה"ל בסדרות שבי.

הצניעות והשתקנות שאיפיינו את מזרחי התבטאו גם בסירובו לספר לאיש על חייו כלור חם. זו בעצם היתה צוואתו. הוא דחה כל הצעה לקבל עיטורי גבורה וצל"שים ואסר על בני משפחתו להתראיין ולספר את המעט שידעו על חייו. רק ב-2005, לאחר מותו, נערך במטה המורסד בגלילות טקס לזכרו, שבו הקריא המשורר והפזמונאי חיים חפר מקאמה:

"הוא נפטר, כפי שביקש, אולי כפי שביקש מאוד

למות כאן, בארץ, ולהיות מוקף בכני משפחה וחברים, ובסוד לדעת, כי אולי יותר מרבים אחרים, אשר טייפסו במעלה הכותרות, הוא שמר על שתיקה, גם כשהוסרו ממנה כל הכבלים והמוסרות.

הוא היה לוחם מוסד קלאסי, גיבור, בולט מתוך השורות".

הישראלי, החשש בישראל היה גדול. "תימן לא היתה מדינה מסודרת ולא בטחנו במערכת המשפט שלה", הדגיש בכיר לשעבר ב"קיסריה". "כל יום שיש חיינו בחרדה, שמא בסיום התפילות במסגדים יצאו קיצונים, יתפסו את ברוך ויתלו אותו בכיכר העיר".

מזרחי עבר בחקירותיו עינויים קשים. חוקריו חישמלו אותו במכות חשמל, הכו אותו וסטרו לו, עקרו את ציפורניו ועשו כל מאמץ להשפילו. "לקחנו בחשבון שהוא ידבר", הדגיש הבכיר, "אבל מה שהדאג אותנו במיוחד היה החשש שהוא עלול לספר על התקופה שבה פעל כמרגל בסוריה ואז יחרץ מיד דינו למוות. לשמחתנו, מזרחי התגלה כמי שעשוי מחומרים קשיחים והוא ידע לנצור את הסוד הזה".

במוסד שקלו להוציא לדרך מבצע לחילוץ של מזרחי, אך היה ברור שמדובר במבצע מסוכן ביותר וכמעט חסר סיכוי. במקום זאת, שכרו את

שירותי הביטחון המקומיים חשדו במזרחי כי הוא חבר לקבוצה של מתנגדי משטר ועצרו אותו בחשד לחתרנות. רק מאוחר יותר האשימו אותו בריגול. בכיר לשעבר במוסד אמר כי "עלו עליו די במקרה". בתיקי המוסד נכתב כי "נסיבות חשיפתו של מזרחי אינן ברורות עד היום. גרסאות שונות פורסמו בתקשורת התימנית והמצרית: אחדות מצביעות על חשיפה מקרית בעקבות מעקב של המודיעין המסכל התימני אחר אדם שבא עמו במגע, ואחרות על חשדות שעלו מהתנהלותו", כלומר סיוריו בקירבת מש"ר אש"ף ומתקנים צבאיים.

לאחר שנותק עמו הקשר, תכננו במוסד לשלוח לוחמים כדי לברר מה עלה בגורלו, אך ההצעה נגנזה מחשש שגם הם ייתפסו.

שבועות מורטי עצבים חלפו לפני שהגיעו ידיעות כי הוא עצור ומואשם בריגול. ב-13 ביולי, כחודשיים לאחר מעצרו, הודיע רשמית שר הפנים של תימן כי השלטונות מחזיקים ב"ידיהם את 'ברך זאכי מורחי', סוכן של המוסד

משרדי אש"ף בעדן, בתמונה שצילם מזרחי משימה הרת אסון